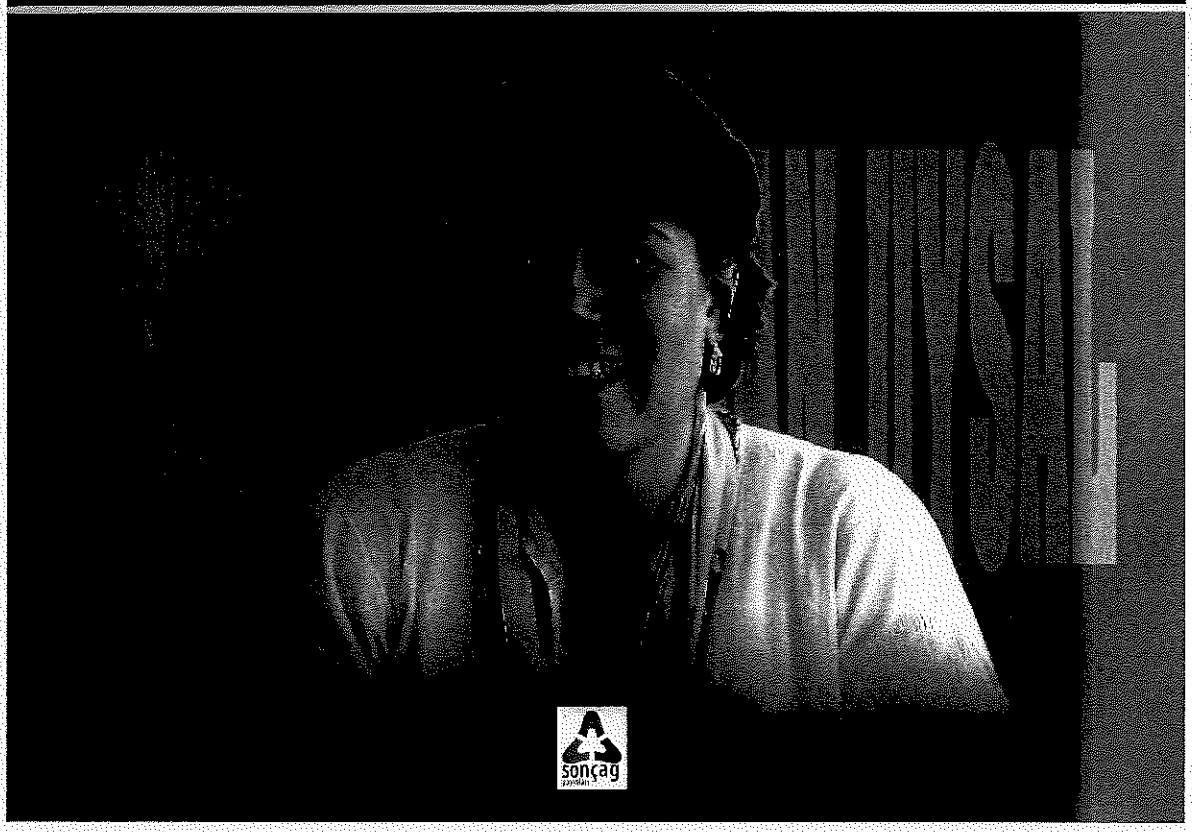
BERNA TÜRKDOĞAN UYSAL
armağan kitabı

EDİTÖRLER
Şenol Kantarcı - Fatma Şimşek

sonçağ yayınları

Araştırma – İnceleme Dizisi: 12
Berna TÜRKDOĞAN-UYSAL Armağan Kitabı

Copyright © 2015
Tüm hakları yazarına aittir. Yazarın izni alınmadan kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik mekanik yada fotokopi yoluyla basımı, çoğaltılması yapılamaz

Editörler
Şenol KANTARCI
Fatma ŞİMŞEK

Yanıcı Sertifika No:25931
1. Baskı: Kasım 2014 / ANKARA
ISBN: 978-605-5230-73-9
Mizanpaj: Şerikan Kara
Kapak Tasarımı: Rafet Şimşek

Yayın Kurulu
Prof. Dr. İsrafil KURTCEPHE
Prof. Dr. Azmi SÜSLÜ
Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN
Doç. Dr. Salim GÖKÇEN
Doç. Dr. Abdulkadir GÜL
Doç. Dr. Şenol KANTARCI
Yrd. Doç. Dr. Fatma ŞİMŞEK

"Berna TÜRKDOĞAN-UYSAL Armağan Kitabı"nda yayımlanan yazılarda ifade edilen görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazılar, iki alan uzmanının yayımlanabilir onayından sonra yayın kurulunun son kararı ile yayımlanmıştır.

Yayınevi

SONÇAĞ YAYINCILIK MAT. LTD.ŞTİ
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı
Nu: 48/48-49 İskitler – Ankara
0312- 341 36 67

İÇİNDEKİLER

ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE, GENEL SEÇİM SONUÇLARI TEMELİNDE TÜRKİYE'NİN SİYASİ YAPISI 1
D. Ali ARSLAN, Sadettin BAŞTÜRK , Gülten ARSLAN

İŞRAK FİLOZOFU SÜHREVERDİ EL-MAKTÛL İRANLI MI YOKSA TÜRK MÜ? 65
İsmail YAKIT

JOHN DEWEY'İN TÜRKİYE'DE NASIL KARŞILANDIĞINA DAİR İZLENİMLERİN AMERİKAN BELGELERİNE YANSIMASI 75
Bahri ATA

SULTAN ABDÜLAZİZ DÖNEMİ OSMANLI DONANMASI 87
Figen ATABEY

BALKANLARDA OSMANLI HÂKİMİYETİNİN SONA ERMESİNE DAİR BİR DEĞERLENDİRME 95
Meltem Begüm SAATÇI ATA

TÜRKİSTAN YENİLEŞME HAREKETLERİNİN GELİŞİMİ 111
Cemal AVCI Gökhan SARICA

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE İŞGAL ALTINDA BİR SERGİ: TÜRK SANAYİ SERGİSİ 131
Aydın BEDEN

JOHN DEWEY'İN TÜRKİYE'DE NASIL KARŞILANDIĞINA DAİR İZLENİMLERİN AMERİKAN BELGELERİNE YANSIMASI

Bahri ATA[*]

Giriş

19. yüzyılda küresel çapta pedagojik fikirler, yakın ve uzak komşularından geri kalmak istemeyen imparatorluklar ve ulus devletler arasında yurtdışına öğrenci gönderilmesi, yabancı uzman istihdamı, çeviri kitaplar, süreli yayımlardaki makaleler vb. pek çok kanalla daha yoğun bir şekilde dolaşıma girdi. Erken Cumhuriyet Dönemi maarif bürokrasisi, bu konuda Osmanlı İmparatorluğu'nun benimsediği bütün kanalları devraldığı gibi, eski hataları da devam ettirmemek için bir kamu iradesi ortaya koydu. Örneğin Mustafa Necati döneminde çıkarılan 17 Ağustos 1927 tarihli *Maarif Vekaleti Tarafından Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Talimatnamesi*'nin birkaç maddesinin incelenmesi[1] yukarıdaki iddiayı destekler niteliktedir. Bu çerçevede gönderilen öğrencilerin Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde olduğu gibi başıboş bırakılmaması ve bir "talebe müfettişi" tarafından denetlenmesi ve Türkiye'deki bir "muhabir müderris" tarafından yönlendirilmesi uygulamasının icadı iyi fikirler olmakla beraber maalesef kâğıt üstünde kalmaktan öteye gidememiştir. Benzer bir şekilde yeni Türkiye Cumhuriyeti maarif bürokrasisi, İttihat ve Terakki Dönemi yabancı uzman istihdamı uygulamasından da epey ders çıkarmıştır. 1924'te John Dewey'in Türkiye seyahati ve raporu etrafındaki o günkü tartışmalar, bu geçmişin mirası fikirler ve alınan dersler ışığı altında okunmalıdır.

Dewey'in Türkiye'ye seyahati, King-Crane Raporu'ndaki eğitim hususlarına paralel olarak, Mr. Charles R. Crane'in mali desteğiyle gerçekleşmiştir. John Dewey, Türkiye'ye Maarif Vekili İsmail Safa Bey (Özler) döneminde davet edilmiş ancak daha sonra Maarif Vekili Vasıf Çınar'ın döneminde gelmiştir. Dewey, kısa

---

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

1 Niyazi Altunya, *Millî Eğitimde Mustafa Necati Dönemi*, Başarı Yayımcılık, İstanbul, 2009, s. 294-298.

sürede gözlem ve görüşmeye dayalı veri topladığı bilimsel araştırmasını yaparak, Türk eğitim tarihinde önemli bir rapora imza atmıştır.

Washington'daki Kongre Kütüphanesinde Amiral Mark L. Bristol Evrakı arasında bulduğum 23 Eylül 1924 tarihli ABD Elçiliği Birinci Sekreteri Robert M. Scotten'in raporu ve Amiral Bristol'un 24 Mart 1926 tarihli raporu; Türkiye'de Dewey'in nasıl karşılandığı ile ilgili, dönemin İstanbul'daki Amerikan Yüksek Komiserliğinin bakış açısını yansıtması açısından çok ilginç veriler sunmaktadır. Bu yazıda; döneminde yazılmış söz konusu bu iki rapor, daha geniş bir tarihsel perspektife oturtularak, yorumlanmaya çalışılacak ve dolayısıyla Amiral Bristol'un Türkiye ve ABD arasındaki eğitim ilişkilerini geliştirmedeki rolü irdelenecektir.

Bilindiği gibi Amiral Bristol, 28 Ocak 1919'da Doğu Akdeniz Amerikan Deniz Kuvvetleri Komutanı olarak İstanbul'da görevde idi. 12 Ağustos 1919'da Amiral Mark L. Bristol, ABD'nin İstanbul Yüksek Komiserliği'ne atanmış ve bu görevini 1927 yılının Mayıs ayında Joseph C. Grew'in ABD'nin Türkiye Büyükelçisi olarak atanmasına kadar sürdürmüştür.[2] Onun evrakı, Anadolu'da Millî Mücadele hakkında çok önemli veriler sağlamakla birlikte, Türkiye ve ABD'nin siyasal, ekonomik ve eğitim ilişkilerinin yakınlaşmasına yönelik belgeler de sunmaktadır. Kuran'a göre Amiral Bristol, İstanbul'da göreve başladığı ilk günlerde "Türkiye'nin bütün hâlinde muhafaza edilmesi, iyi hükümete, *genel eğitime kavuşturulması,* halkın kendileri hakkında karar verecek kadar eğitildikten sonra self determination'a gidilmesi" konusunda kesin bir karara varmıştı.[3] (Bu cümlede düşüklük var) Bu çalışmada incelenecek olan birinci rapor, İstanbul'daki ABD Elçiliği birinci sekreteri olan Robert M. Scotten'in elinden çıkmıştır.

1. ABD Elçiliği Birinci Sekreteri Robert M. Scotten'in Raporu

Rapora geçmeden önce Robert M. Scotten hakkında kısa bir bilgi vermek yararlı olacaktır. Robert McGregor Scotten (1891-1968), 1926'da Paraguay'ın Asunction kentine konsolos memuru olarak gönderilmiştir. Daha sonra Dominik Cumhuriyeti'nde, Kosta Rica'da, Yeni Zelanda ve Ekvador'da ABD büyükelçisi olarak görev yapmıştır.

ABD Elçiliği Birinci Sekreteri Robert M. Scotten (1891-1968), 23 Eylül 1924 tarihinde Washington'a, Columbia Üniversitesinden Profesör John Dewey'in Türkiye'de bıraktığı izlenimleri yansıtan bir rapor kaleme aldı. Bu raporun ekinde

---

2 Ercüment Kuran, "Amiral Bristol Raporu ve A.B.D.'de Türk Aleyhtarı Ermeni Propagandasının Tarihçesi", *Osmanlı'dan Günümüze Ermeni Sorunu*, Ed. Hasan Celâl Güzel, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2006. s.192-199.

3 Kuran, "*Amiral Bristol ...*", *s.*192.

Dewey'in Maarif Vekili Vasıf (Çınar'a) sunduğu bir ön incelemeyi de takdim ediyordu.

1983'te Jo Ann Boydston; derlediği *The Middle Works of John Dewey, 1899-1924* adlı kitaba, Scotten Raporu'nu sekiz numaralı ek olarak koydu. Buradan raporun Dış İşleri Bakanı Charles Evans Hughes'e sunulduğu öğrenilmektedir. Daha sonra Jay Martin'in *The Education of John Dewey: A Biography* adlı eserinde Scotten'in 23 Eylül 1924 tarihli raporu kısmen okuyucu ile paylaşılmaktadır.[4] Ancak ne Boydston ne de Martin, raporda adı geçen kişileri de tanımadıkları için çalışmalarında raporu ayrıntısıyla değerlendirememiştir.

Raporda; Dewey'in nihai raporunu daha sonra hazırlayıp Türk Hükümeti'ne sunacağı belirtilmektedir. Bu rapora göre Dewey; son iki ay düzenlemeler önermek amacıyla Türk eğitim sistemini inceledi. Dewey seyahatinin üç haftasını İstanbul'da, iki haftasını Ankara'da geçirdi. İstanbul'da biraz kaldıktan sonra 18 Eylül'de gezisini sonlandırdı. Scotten'a göre Türk basını başlangıçta Dewey'in misyonunu Maarif Vekâleti'ne müşavirlik olarakaddediğinden bir mucize beklentisi içine girdiler. Gazeteler daha sonra, Ankara'da bulunduğu son günlerde müşavirlik için şartların uygun olmadığını, müşavir olarak Türkiye'de kalmak gibi bir meselenin de söz konusu olmadığını, Dewey'in sadece mevcut durumu inceleyip bazı önerilerde bulunacağına dair demeçlerini ilan etmeye başladılar. Scotten'a göre ABD Dışişleri Bakanlığı, Dewey'in gezisinin Charles R. Crane tarafından başlatıldığını ve masraflarının da onun tarafındankarşılandığını ve davetin bir önceki Maarif Vekili İsmail Safa (Özler) tarafından yapıldığını şüphesiz bilmektedir. Scotten'a göre bu olgular, Türk basını tarafından -görünen o ki- bilinmiyordu.

Yine raporda belirtildiğine göre Dewey, eğitimin geleceğine ilişkin oldukça kötümser bir görüş ile Ankara'dan ayrılmaktadır. Dewey, şimdi olduğu gibi herhangi bir kuramı icra etmek için gerekli araçların noksan olduğu durumlarda eğitim kuramlarını tartışmanın çok değerli olmadığını düşünmektedir. Türk öğretmenlere ödenen maaşlar aylık 10 dolar ile 25 dolar arasında değişmektedir. Öğretmenlerin işinde kalabilme hakkının sürekliliği yoktur. Öğretmenler uyarılmaksızın veya görünen bir sebep olmaksızın Türkiye'nin bir yerinden diğer yerine gönderilebilmekte, öğretmenlik mesleğine kıymet ve daimilik verilmemektedir. Bu nedenlerden dolayı öğretmen okuluna aday kaydetme oldukça zor hâle gelmektedir.

Scotten Raporu'na göre kırtasiyecilik, bütün eğitim yönetimine de engel olmaktadır. Örneğin; İstanbul'da hiçbir okul, bir düzine kişiden oluşan kurulun izni olmadan 12 dolardan fazla para harcayamamaktadır. Kurulun fazla iş yükünden dolayı okul binalarındaki çok acil onarımlar bile aylarca beklemektedir. Dewey, yeni eğitim programını yürürlüğe koymak için gerekli araçlar bulunduğunda, programın

[4] Jay Martin, *The Education of John Dewey: A Biography*, Columbia University Press, Columbia, 2013, s. 338.

en az beş yıllık bir dönemi kapsaması gerektiğini ve böylece uzun bir süre eğitim politikasında süreklilik ölçülerinin sağlamlaştırılması gerektiğini düşünmektedir.

Scotten Raporu'na göre, Profesör Dewey, Türk eğitim sisteminin aşırı merkeziyetçiliğinden üzüntü duymuştur. Yeni bakan yetersiz ve şişkin bir Çar gibidir. Bakan, bütün eğitim sistemini kendi elinde toplamak için hiçbir çabadan kaçınmamakta, öğretmen örgütünü de kendi kontrolü altına almaya çalışmaktadır. Bu durum, o vakitler İstanbul delegasyonunun Ankara'daki öğretmenler kongresinden ayrılmasına yol açtı. Söz konusu durum, şehirlerdeki öğretmenlerin az ya da çok özerk organizasyonlarını kaldırmaya yönelik bakanlık tarafından desteklenen plana karşı, bir protesto yolu idi.

Rapora göre Dewey; Ankara'da iken Maarif Vekili ile üç defa görüşme yapmış ve vekil, Dewey'in sorularını oldukça istekli cevaplamış, fakat Profesörün önerilerini alma ve tepki vermede kesinlikle hevesli olmadığını göstermiştir. Öyle görülüyor ki Türkiye'deki eğitim için, Bakan Vasıf Bey'in zihninde başka bir plan vardı ve kendisinden önceki vekilin [İsmail Safa Özler'i kastediyor], üzerine yamadığı "bir müşavirin" (John Dewey'in) görüşlerinin aslını öğrenmekle özellikle ilgilenmiyordu. Diğer yandan İstanbul, Dewey'i sıcak ve takdirkâr bir hoş geldin ile karşıladı. Zekeriya Bey'in [Sertel] *Cumhuriyet* ve Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Tanin* gazeteleri, övgüde ve Profesörün misyonunun önemini tanımada açık sözlü idi. Yüksek Öğretmen Okulu'nun Müdürü (raporda yanlışlıkla "director of Normal School" denmiştir.) İhsan [Sungu], Darülfünun Emini [İsmail Hakkı Baltacıoğlu](Raporda ismi verilmiyor.) ve İstanbul'daki öğretmenler değişik derecelerde de olsa Profesör Dewey'in görüşlerini ustaca kavradılar.

Scotten Raporu'na göre "özetle, Dewey ilginç ve önemli bir kısmı hoş bir gezi yaptı. Ancak raporun yazıldığı 1926 yılına kadar Profesör Dewey'in raporunun Türkiye için uygulamada bir etkisi olmamıştır. Türkiye, görkemli kuramlara olan naif inancını değiştirmedikçe, pratik ve duygusal olmayan düzenlemelerin etkisini ortaya koymadıkça, hiçbir gerçek durum başarılamaz. Belli ki Türkler tarafından süpürücü ve yıkıcı karakter değişiklikleri biçiminde anlaşılan bir dizi reform önerileri için ağırlandığı beklentisi, Profesör Dewey'i oldukça neşelendirdi. Eğitim bölümünün mevcut yönetiminden hareketle şu söylenebilir: Kuramlarla ortaya çıktığında, tehlikeli mevcudun yıkılması hiç şüphesiz ki mükemmel değil, fakat mevcut durum ve işlevsel gerçeklikler durmaktadır. Türk'ün yeteneklerine sınır yoktur."

Scotten Raporu'nun Yorumu: Scotten, kısa raporunda Türk basınında görülen Dewey haberlerinin özünü aktarmada oldukça yeteneklidir. 1982'de Prof. Dr. Ergün, *Atatürk Devri Eğitim* adlı kitabında John Dewey'in Türkiye'ye geldiğinde belirsiz olan konumu hakkında, dönemin gazetelerinde çıkan haberleri oldukça anlaşılır biçimde aktarmıştır.[5]

[5] Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara Ü. DTCF Yay, Ankara, 1982 s.109-113.

Scotten'a göre Türk basını, Dewey'in gezisinin Mr. Charles R. Crane tarafından başlatıldığını ve masrafların da onun tarafından ödendiğini bilmemektedir. Scotten, Dewey'nin kendisinin bizzat gazetelere gezinin masraflarının Mr. Crane tarafından karşılandığını söylediğini unutmuş gibi görülüyor.[6] Kaldı ki gazeteci Zekeriya [Sertel], bu gezinin 1923'te ABD'de nasıl planlandığına şahit olmuştu. O zaman Himaye-i Etfal kurumunun sekreteri olan Fuat [Umay], Amerika gezisini (25 Mart-29 Temmuz 1923 tarihleri arasında) anlattığı hatıralarında Profesör John Dewey'in evinde yapılan toplantıda Zekeriya Sertel'in ve Charles Crane'in olduğunu yazmaktadır.[7]

Scotten'a göre Dewey, Ankara'dan Türk eğitim sisteminin geleceğine ilişkin oldukça kötümser bir görüş ile ayrılmaktadır. Martin, bu kötümserliği eğitim için ayrılmış fonun eğitim işlerini düzeltmede pek yeterli olamayacağına bağlamaktadır.[8] Savaştan çıkan Cumhuriyet rejimi, ilerleyen yıllarda elindeki kaynakların önemli bir kısmını eğitim işlerine yatırmaya devam etti. John Dewey'in de 1940'dan sonra kurulan Köy Enstitüleri uygulamalarını ilgi ile izlediği anlaşılmaktadır. Öte yandan Türkiye'deki meslektaşları, Dewey ile devamlı bir iletişim içinde olmuşlardır. Örneğin, 1949'da Dewey'in doğumunun 90. yıldönümü için bir sempozyum düzenlenmiştir.

Scotten Raporu'nda, Maarif Vekili Vasıf Çınar için de yukarıda görüldüğü gibi çok nazik olmayan bir dil kullanmaktadır. Vasıf Çınar, 29 yaşında iken 8 Mart 1924'te göreve gelmiştir. Bu rapordan hemen hemen bir ay sonra 21 Kasım 1924'de görevi sona erdi. Şükrü Saraçoğlu ve Hamdullah Suphi Tanrıöver'in kısa görev sürelerinden sonra 20 Aralık 1925'te Mustafa Necati Maarif Vekili oldu.

Scotten'in raporunda Profesör Dewey'in görüşlerini ustaca kavrayan kişilerden biri olarak İhsan Sungu'nun da adını geçirmesi hemen dikkati çekmektedir. İhsan Sungu, 1907-1909 arasında Washington'da Osmanlı Devleti Büyükelçiği'nde üçüncü sekreter olarak bulunmuştur. Tatbikat Mektebi Müdürü ve usûl-i tedris öğretmeni olarak Dewey'in felsefi ve pedagoji fikirlerini bilmektedir. Dewey'in raporunda Danimarka halk mekteplerini örnek vermesi ve İhsan Sungu'nun daha 1921'de bu konuda Darülmuallimin'de konferans vermesi ve 1922'de bir yayın yapmış olması da[9], Dewey'in de Sungu'dan etkilendiğine işarettir. Mustafa Necati, göreve geldikten sonra kurmuş olduğu Millî Talim ve Terbiye Heyeti'ne İhsan Sungu'yu üye olarak atamıştır.

---

6 *Hâkimiyet-i Milliye ve Cumhuriyet*, 24 Ağustos 1924.

7 Veysi Akın, *Bir Devrin Cemiyet Adamı Doktor Fuad Umay*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını Ankara, 2000, s.97.

8 Martin, *The Education...*, s. 339.

9 İhsan Sungu, "Danimarka Halk İdadileri", *Muallimler Mecmuası*, Sene 1, Sa: 6, (19 Şubat 1922), s. 89-95.

18 Eylül'de İstanbul'dan ayrılan Dewey'in, raporunun değerlendirilip uygulamalara yansıtılmasını hemen 23 Eylül'de beklemek nesnel bir tutum değildir. Dewey, görüşme tekniğini çok iyi kullanarak, Türk eğitimcilerinin ihtiyaç ve beklentilerinin sentezini yaptığı sağlam bir rapor metni ortaya çıkarmıştır. Özellikle Dewey'in 24 Ağustos 1924'te Ankara Türk Ocağı'nda düzenlenen Türkiye Muallimler Kongresiizlenimleri, 16 Eylül'de İstanbul Muallimler Cemiyeti'nin Türk Ocağı'nda düzenlediği toplantı sırasında hazırladığı notlar ve ülkenin değişik yerlerinden gelen öğretmenlerle yaptığı görüşmeler, Türkiye'de eğitimin durumunu gerçeğe uygun bir şekilde yansıtabilmesine yardımcı olmuştur.

2. Amiral Bristol'un Raporu

Amiral Bristol, 24 Mart 1926 tarihli raporuna şöyle başlamaktadır: "Mustafa Necati, Hamdullah Suphi'nin yerine 25. Bakan olarak Maarif Vekaletine atandı". Amiral Bristol, pek çok eğitim kurumunda Fransız sisteminin hâkim olduğunu belirtmektedir. Yüksek öğretim özellikledarülfünun, yeterli ders kitabından yoksundur, eldekilerin çoğu ya eski baskı ya da on yıllar önce çevrilmiş kitaplardır. İlkokul ve ortaokulda kullanılan kitaplar, ağırlıklı olarak Fransızca'dan çevrilmiştir. Özgün ders kitabı nadirdir.

Amiral Bristol'a göre, 1926 Türkiye'sinde en önemli meselelerden biri de eğitimsel etkinliklerin ıslahı ve yeniden organizasyonudur. Yeni Maarif Vekili Mustafa Necati bu durumun farkındadır. Kendinden öncekiler gibi hızlı ya da yavaş radikal değişikler içine girmemektedir. 25 gün çalışmış uzmanlar komitesinin danışmanlığında Mustafa Necati, eğitim meselesinin bir bütün olarak çözülemeyeceğine, idari sistem, öğretim programı ve yöntemler meselesinin ayrı ayrı hâl edilmesi gerektiği sonucuna vardı. Yeni Bakan, meselelerin çözümünü, ülkede durumun dikkatli bir şekilde araştırılıp, yabancı ülkelerdeki değişik idari sistemlerin, programların incelenmesine kadar geciktirmeye karar verdi.

1. Merkez teşkilatının yeniden örgütlenmesi.
2. Eğitim üst komitesinin oluşturulması (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nı kastediyor. Bu komite, Bakanlık değişikliklerine bakılmaksızın daimi karakterdeki genel eğitim programlarının uygulanmasına nezaret edecektir.)
3. Bir dil komitesinin oluşturulması (Necati Bey, selefleri gibi bir Türk Akademisi planlamak yerine Türk dilinin revizyonu için çalışan özel bir dil komitesi kurulmasına eğilimlidir.)
4. Eğitim kurumlarının temerküzü. Yani az katılımlı okulların kapatılması.
5. Öğretmenlerin ücretlerinde artış.
6. Sinema ve tiyatro gibi az ya da çok eğitim etkisi olan kurumlar üzerinde bakanlığın denetim yetkisini arttırmak.

7. Köy okulları, mesleki ticaret okulları ve öğretmen okulları kurmak.

8. Vilayetlerin eğitim faaliyetlerinin denetiminin etkililiğini arttırmak için mıntıka eminliğinin kurulması.

Bristol Raporu'na göre, belli bir eğitim programının adaptasyonu gibi meseleler sonraya bırakıldı. Kaba bir hesapla Türkiye'de, 1 milyon çocuk okulsuz buna mukabil 32 bin öğretmene ihtiyaç vardır.

Bristol Raporu'nun Yorumu: Mustafa Necati göreve 20 Aralık 1925'te başladı. Bristol'un değerlendirme yapmak için 3 ay beklediği görülmektedir. Esasen burada Bristol, 9 Şubat 1926 tarihli *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde yayımlanan "Maarifimizin Bugünkü Vaziyet-i Umumiyesi ve İstikbali Hakkında Vekilimiz Necati Bey'in Beyanatı" başlığı ile çıkan yazıyı özetlemektedir.[10] Gerçi burada görüşler, 9 maddede ifade edilirken Bristol 6. ve 9. maddeleri, 8. madde olarak özetlemiştir.

Cumhuriyet aydını, millî eğitimin sistemini kurabilmek için Fransız, Alman, İngiliz ve Amerikan tesirlerle yüzleşmede daha samimi bir tavır takındı. Daha Osmanlı döneminde, 1910'lu yıllarda eğitim sisteminin fazlaca Fransız tesiri altında bulunmasından Ali Reşad ve Sâti Bey gibi eğitimciler şikâyet etmeye başlamışlardı. Daha sonra bu gruba Yusuf Akçura ve İhsan Sungu da katıldı. Bu duruma bir tepki olarak Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanların da etkisiyle Alman sisteminin uygulandığı okullar açıldı ve Almanya'ya daha fazla öğrenci gönderildi.

Yeni Cumhuriyeti uğraştıran meselelerden biri de okul kitapları meselesiidi. 24 Nisan 1926'da okul kitaplarının Maarif Vekâleti tarafından basılmasına dair kanun çıktı. 1924 tarihli ders kitapları yönetmeliğinde tarih ve coğrafya okul kitaplarının da yabancı kitaplardan çevrilebileceği ifadesi oldukça yoruma açıktır. Uygulamaya ilişkin talimatname de 9 Ağustos 1926'da Bakanlar Kurulu'nca kabul edildi. 1928 Harf İnkılabı'ndan sonra ders kitabı meselesi, daha büyük bir sorun olarak Maarif Vekaleti bürokrasisini uğraştırmıştır.

1 Ocak 1926'da, *Vekalet Dahilinde Teşkilat ve Vezaif Hakkında Talimatname* yayımlandı. Bristol Raporu, millî eğitim şuralarının fikirlerinin Hasan Âli Yücel değil de Mustafa Necati döneminde atıldığını teyit etmektedir. Maarif Şûrası Talimatnamesi, 18 Temmuz 1926 Bakanlar Kurulu kararı ile kabul edildi.

Millî Talim ve Terbiye Dairesi Talimatnamesi ise rapordan dört gün sonra 28 Mart 1926'da Bakanlar Kurulu kararı ile kabul edildi. Talim ve Terbiye Kurulunun Dewey'in etkisi ile kurulduğu görüşü doğru değildir. Aslında Talim ve Terbiye Heyeti, Sultan Abdülaziz tarafından kurulmuş olan Meclis-i Kebir-i Maarif'in devamı niteliğindedir. İttihatçılar bu kurumu kaldırmış; Cumhuriyet, maarif bürokrasisinin

[10] Erdoğan Başar, *Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960)*, MEB Yayınları, İstanbul, 2004, s.181.

öneminden dolayı tekrar kurmuştur. İsmail Safa Bey de bakanlığı sırasında millî eğitim siyasetini belirleyecek böyle bir üst kurula olan ihtiyacı belirtmiştir.

Bir dil komitesinin oluşturulması meselesine gelince, 789 sayılı kanun ile Bakanlıkta Türk dili ve buna ilişkin konular ile ilgilenmek üzere bir Dil Heyeti kuruldu.[11] Mustafa Necati'nin Bakanlığı döneminde öğretmen maaşları da artırılmıştır. 27 Aralık 1924'te 538 sayılı kanun ile ilkokul öğretmenlerinin asgari maaşları en az 600 kuruştan 1000 kuruşa çıkarılmıştır. 3 yılda bir maaşlara 200 kuruş zam yapılması öngörülmüştür.[12]

Akyüz'e göre Dewey'in köye yönelik eğitim görüşleri, 1927'den itibaren başlatılan köy öğretmeni yetiştirme çabalarını etkilemiş olabilir.[13] Nitekim 1927'de Maarif Vekâleti Mecmuası'nın 10. sayısında *Köy Muallim Mektebi Talimatnamesi* yayımlanmıştır.

Başar'a göre Dewey ve Kühne gibi yabancı uzmanların önerilerini dikkate alan Necati Bey, mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesi amacıyla çalışmalar yapmıştır.[14]

Maarif Eminlikleri Teşkilatı, 22.03.1926 tarih ve 789 sayılı Maarif Teşkilatı Kanunu'nun 20. maddesine göre kuruldu. 26 Ağustos 1926 tarih ve 155/1492 sayılı 46 maddelik bir kararname ile talimatnamesi yayımlandı. Kanımca, 13 maarif eminliğinin ihdası, Dewey'in yerel yönetimlere yetki devri önerisinin hayata geçirilmesinin bir uygulaması olarak yorumlanabilir. Çünkü böylece merkezi idare bazı yetkilerini taşraya devrediyordu. Ancak Özcan'a göre valilikler, bu uygulamadan pek hoşnut olmamış, Kazım Dirik gibi mülki amirlerin de yazılı ve sözlü uyarılarıyla bu teşkilat, 29.06.1931 tarih ve 1834 sayılı kanun ile kaldırılmıştır.[15]

Kısaca; Bristol'un raporunda belirttiği hususları, günlük gazeteler taranarak, resmî demeçlerden veya bireysel sohbetlerden derlediği söylenebilir. Belirttiği program, dört yıllık bakanlığı döneminde Mustafa Necati tarafından genel olarak uygulanmıştır. Mustafa Necati, Türk Eğitim tarihine öğretmenlik mesleğine saygınlık kazandıran bir bakan olarak geçmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Yabancı elçilerin raporları, eğitim tarihinde çok önemli kaynaklar olmakla beraber, bu raporlardaki aceleyle ifade edilmiş görüşlere de çok dikkatli yaklaşmakta yarar vardır. Elçilik çalışanlarının bulundukları ülkede önceki gelişmeleri bilmemeleri bazen güncel olayları da tarihsel bağlama oturtamamalarına ve geleceğe yönelik

[11] Başar, *Milli Eğitim...*, s.185.
[12] Başar, *Milli Eğitim...*, s.162.
[13] Akyüz, *Türk Eğitim...*, s.410.
[14] Başar, *Milli Eğitim...*, s.193.
[15] Özcan, "Nâzım Hikmet ...", s.142.

öngörülerinde yanılmalarına yol açabilmektedir. Örneğin 1929'da İngiliz Büyükelçisi Sir George Russell Clerk'ın Türk Harf Devrimi'nin aleyhine verdiği erken hükümler bu türden yorumlara örnektir. Diplomat Robert M. Scotten ve denizci diplomat Bristol'un raporları da bu durumun dışında değildir.

Bu dönemde Türk-Amerika ilişkileri açısından en önemli konulardan biri de Türkiye'deki yabancı okulların durumu ve denetimidir. Dewey, raporunun sonunu özel ve yabancı okullara ayırmışken, Scotten ve Bristol raporlarında bu konuda herhangi bir bilgiye rastlamamak oldukça ilginçtir. Öte yandan Kuran'ın ulaştığı sonuca göre Amiral Bristol'un, Türkiye'de Amerikan eğitim ve hayır müesseselerinin korunmasında hizmeti büyük olmuştur.[16] 9 Temmuz 1925'te yani Hamdullah Suphi Tanrıöver'in ikinci maarif vekilliği döneminde Türk Hükümeti, Amiral Mark L. Bristol kanalıyla ABD'den İngilizce ve beden eğitimi öğretmenliği yapacak üç erkek öğretmen istedi ve bu öğretmenlerin misyoner kurumları ile resmî ilişkisi olmaması şartını getirdi. Amiral Bristol ise bir yazısında, YMCA (Young Men's Christian Association) ve YWCA'nın (Young Women's Christian Association) bu adayları önereceğini ve bunların da YMCA ile resmî ilişkilerini geçici olarak durdurmalarını yazıyordu.[17]

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti; İttihat ve Terakki Cemiyeti Dönemi'nde yürürlüğe konan iyi uygulamaları devam ettirdiği gibi, pek çok eleştirilen uygulamalara da son verdi. Örneğin; İttihat ve Terakki Dönemi'nde Türk eğitimciler, Alman eğitimci Dr. Franz Schmidt'in Maarif Nezareti'nde (1915-1918) müşavir olarak çalıştırılmasından oldukça rahatsız olmuştu.[18] 1924'te John Dewey'in de müşavirliği gündeme gelince, maarif bürokrasisi, John Dewey'in bu şekilde istihdamından kaçındı.

Mustafa Necati dönemi, Dewey Raporu'nun birebir olmasa da uygulandığı bir dönem olarak eğitim tarihinde yer almıştır.[19] Mustafa Necati, 9 Şubat 1926'da yaptığı ilk basın toplantısında araştırmaları ve eserlerinden dolayı, Dewey'den mümtaz bir kişi olarak söz ediyordu.[20] Genelde uygulanan önerileri, Türk eğitimcilerin ortak görüşleri olarak değerlendirmek gerekir. Mustafa Necati döneminde Dewey'in önerileri doğrultusunda kurulan Mektep Mimarisi Bürosu başına 1927'de Ernest Egli getirilmiştir.[21]

Dewey Raporu, Türkiye'de değişik ülkelerin maarif sistemlerini mukayeseli bir şekilde aktaran kitapların ortaya çıkmasının da rasyonalitesini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra Dewey, raporunda yabancı pedagoji eserlerinin Türkçeye çevi-

[16] Kuran, "Amiral Bristol ...", *s.* 199.
[17] *Library of Congress*, Mark L. Bristol Papers
[18] Baltacıoğlu, s.379.
[19] Ergün, *Atatürk Devri...*. s.38.
[20] Altunya, *Milli Eğitimde...*, s.100.
[21] Başar, *Milli Eğitim...*, s.246.

risi işinin de önemine değinmekteydi. Nitekim Altunya, Mustafa Necati döneminde bakanlıkça yayımlanan 138 kitaptan 49'unun çeviri kitap olduğu bilgisini vermektedir.[22] Esasen, bu Erken Cumhuriyet Dönemi Maarifi'nin bu pedagojik eser çeviri faaliyetlerini, İttihat ve Terakki Dönemi Maarif Nazırı Ahmet Şükrü dönemi planlı ve programlı çeviri faaliyetlerinin bir devamı olarak görmek gerekir.

John Dewey'in adı ile 1930'da kurulan *Türkiye'nin Amerikalı Dostları* (The American Friends of Turkey) adlı derneğin 18 kişilik idareciler (directors) listesinde karşılaşılmaktadır.[23] Bu dernek, 1932'de New York Üniversitesi eğitim profesörlerinden Dr. Beryl Parker'ın Türkiye'deki anaokulları ve ilkokul eğitimi üzerine incelemeler yapmasını da organize etmiştir.[24]

Bütün bu gelişmelere rağmen Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'ndan devraldığı Avrupa pedagoji mirasını, 1950'li yıllara kadar devam ettirdi. Amerika'da tahsil yapmış gençlerin maarif bürokrasisinde önemli makamlara gelmesi ve "spekülatif bilgiler" olarak gördükleri *Pedagoji Tarihi* dersini kaldırmaları, test tekniklerine önem vermeleri, Türkiye'de öğretmen yetiştirme kültüründe Amerikan tesirinin daha fazla hissedileceğinin habercisi oldu. Bu ortam, Avrupa pedagoji mirasını savunan Halil Fikret Kanad'ın, bir zamanlar öğrencisi olmuş bu gençlere hitaben yazdığı pedagoji tarihi müdafaanamelerinin ortaya çıkmasını sağladı.[25]

KAYNAKÇA

AKIN, Veysi, *Bir Devrin Cemiyet Adamı Doktor Fuad Umay*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını Ankara, 2000.

AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S.2010)*, Pegem Akademi, Ankara, 2010.

ALTUNYA, Niyazi, *Millî Eğitimde Mustafa Necati Dönemi*, Başarı Yayımcılık, İstanbul, 2009.

BALTACIOĞLU, Ali, *"Darülfünun'da Alman Müderrisler (1915)"*, Prof. Dr. Yahya Akyüz Armağan, (Ed) Cemil Öztürk- İlhami Fındıkçı, Pegem Akademi, Ankara, 2011.

BAŞAR, Erdoğan, *Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960)*, MEB Yayınları, İstanbul, 2004.

BOYDSTON, Jo Ann, *The Middle Works of John* Dewey, 1899-1924, 15:418-420, Southern Illinois University Press, Carbondale, 1983.

CUMHURİYET, 24 Ağustos 1924.

[22] Altunya, *Millî Eğitimde...*, s.113.
[23] *The American Friends of Turkey (AFT) What It is*, New York, 1931, s.2.
[24] *Library of Congress*, Mark L. Bristol Papers.
[25] Halil Fikret Kanad, "Bilgisizlik Kurbanı Pedagoji", *Yeni Okul*, sa:34, 1954, 3-7.

DEWEY, John, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor (1924)*, Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü, Ankara, 1990.

ERGÜN, Mustafa, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara Ü. DTCF Yay, Ankara, 1982.

HAKİMİYET-İ MİLLİYE, 24 Ağustos 1924.

KANAD, Halil Fikret, "Bilgisizlik Kurbanı Pedagoji", *Yeni Okul*, sa:34, (1954), s.3-7.

KURAN, Ercüment, "Amiral Bristol Raporu ve A.B.D.'de Türk Aleyhtarı Ermeni Propagandasının Tarihçesi", *Osmanlı'dan Günümüze Ermeni Sorunu*, Ed. Hasan Celâl Güzel, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2006, s.191-206.

LIBRARY OF CONGRESS, Mark L. Bristol Papers, 1926.

MARTIN, Jay, *The Education of John Dewey: A Biography*, Columbia University Press, Columbia, 2013.

ÖZCAN, Ömer, "Nâzım Hikmet Hakkında İki Belge", *Yeni Türk Edebiyatı Dergisi*, S. 8, 2013, s. 137-148.

SUNGU, İhsan, "Danimarka Halk İdadileri", *Muallimler Mecmuası*, Sene 1, Sa: 6, (19 Şubat 1922), s. 89-95.

THE AMERICAN FRIENDS OF TURKEY, What it is, New York, 1931.